

БИОЛОГИЯ ДАРСЛАРИДА ЎЛКА МАТЕРИАЛЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ

Мамарасулова Улдона

Сурхондарё вилояти,
Ангор туманидаги 15-мактаб ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5576448>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2021

Accepted: 10th October 2021

Online: 15th October 2021

KEY WORDS

биологик таълим,
экскурсия, дидактик
омил, таққослаш,
ўхшашлик, турлараро
кураш

ABSTRACT

Ушбу мақолада биология дарсларида ўлка материалларидан фойдаланиш ва шу асосда экскурсия дарсларини ташкил этишга оид айрим масалалар баён этилган. Экскурсия дарслари ўқувчиларнинг мўлжал олиш, объектларни таниш, ҳодисаларни кузатиш, уларни таққослаш, ўхшашлик ва фарқли томонларини аниқлаш, умумлаштириш ва хулоса чиқаришга ундаши қайд этилган.

Таълим-тарбия жараёнида ижодий муҳитни яратиш педагогика ва биологияни ўқитиш методикасининг долзарб муаммолари саналади.

Ижодий муҳитни яратиш педагогик феномен сифатида таълим-тарбия жараёнининг барча таркибий қисмлари ва мазкур жараёнга бевосита ва билвосита таъсир кўрсатадиган дидактик омилларга эътибор қаратишни тақоза этади. Ўқитиш жараёнида ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини ривожлантириш мақсадида машғулотларда қўлланилган инновацион технологиялар таълим-тарбия жараёни самарадорлигини орттириш ва шахс камолотига олиб келади. Бинобарин, биология дарсларида ўлка биохилма-хил материалларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Маълумки, биоэкологик ўлкашунослик - биология соҳаси сифатида муайян кичик ҳудуддаги тирик организмларнинг бир-бири ва яшаш муҳити билан ўзаро муносабатларини ўрганади.

Биологик ўлкашуносликнинг умумий мақсади кичик ҳудудларда (ўлкада) тирик организмлар ва одамлар ҳаёт фаолияти ташкил этилишининг умумий қонуниятларини аниқлаш; табиий ресурслардан тўғри фойдаланиш принципларини ишлаб чиқиш, экологик ҳалокат (офат), бу жараённинг олдини олиш йўллари ўрганиш, экологик хавфсизлик ва барқарор тараққиётни таъминлашдан иборат.

Умумтаълим мактаблари биология дарсларида ўқувчиларни биологик ўлка материаллардан таништиришнинг энг мақбул шакли экскурсия

машғулотларини ташкил этиш ҳисобланади.

Ўқитувчи раҳбарлигида табиатдаги мавсумий ўзгаришларларни кузатиш, тирик организмларнинг хилма-хиллиги, яшаш муҳитига мослашиши, улар ўртасидаги биотик алоқа формаларини ўрганиш, ўқувчиларда оламни яхлит тасаввур қилиш, табиий жамоаларнинг таркибий қисмлари ўртасидаги алоқадорлик ҳақидаги билимларни шакллантириш, табиий муҳитда тирик организмларнинг яшаш шароити билан танишиш мақсадида экскурсиялар ташкил этилади.

Экскурсия биологияни ўқитишнинг муҳим шакли бўлиб, у қўйидаги дидактик мақсадларни амалга оширишга хизмат қилади: Тирик организмларнинг тузилиши ва органларнинг функцияларидаги ўзига хос хусусиятларни яшаш муҳитига боғлиқ ҳолда ўрганилиши ўқувчилар томонидан биологик қонуниятларни “табиат-инсон-жамият” муносабатлари нуқтаи назаридан ўрганишга имкон яратади. Ўрганилаётган мавзу мазмунига боғлиқ ҳолда самарали ташкил этилган экскурсияларда ўқувчиларда биологик объектларнинг тузилиши, ривожланиши ва ҳаётий фаолиятининг ўзига хос хусусиятларини чуқурроқ англаш, илмий дунёкарашни кенгайтириш имконини беради.

Ўқитишнинг асосий шакли бўлган дарсда ўқувчилар томонидан ўзлаштирилган назарий билимларни орттириш, уларни амалиётга қўллаш, табиатга нисбатан онгли муносабат, кузатиш, ўқув ва амалий меҳнат кўникмаларини таркиб топтиришга хизмат қилади.

Ўқитувчининг экскурсия ўтказишга тайёргарлиги

Экскурсиянинг самарадорлиги кўп жиҳатдан унинг ташкил этилишига боғлиқ. Шу сабали ўқитувчи экскурсияларга пухта тайёргарлик кўриши ва қўйидаги ишларни амалга ошириш лозим:

- биологияни ўқитишнинг истиқбол режасига мувофиқ, уни ўтказиш муддатини белгилаш;
- экскурсия ўтказиладиган жойни аниқлаш, мавзуга оид объектларни топиш, маршрутни белгилаш;
- ўқувчиларнинг мустақил кузатишлар олиб бориши учун кўрсатмалар, кириш ва умумлаштирувчи суҳбатлар учун матн тузиш;
- экскурсияда фойдаланиладиган ўқув-лаборатория жиҳозлари, методларни аниқлаш;
- экскурсия ўтказишдан бир неча кун аввал, мавзу бўйича кириш суҳбати ўтказиш, ўқувчиларни кичик гуруҳларга ажратиш, кўшимча адабиётларни ўрганиш бўйича ўқув топшириқларини бериши лозим.

Экскурсия давомида ўқувчилар амал қилиши лозим бўлган тартиб қоидалар билан таништириш, онгли интизомни сақлаш, берилган ўқув топшириқларни бажаришда фаолликни кўрсатиш, нотаниш ўсимлик ва ҳайвонлардан эҳтиёт бўлишни уқтириш зарур. Экскурсия давомида ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ташкил этиш ва бошқаришда уларни кичик гуруҳларга ажратиш, кичик гуруҳ учун ўқувчилардан етакчи тайинлаш, етакчи зиммасига гуруҳ аъзоларининг тартиб интизомини таъминлаш, ўқув топшириқларининг бекаму-кўст

бажарилиши, экскурсия ҳисоботини расмийлаштириш учун жавобгарлик юкланади.

Мактаб дастурига биноан “Табиатда яшаш учун кураш” бўйича ҳам экскурсия ташкил этиш мумкин.

Экскурсиянинг мақсади: Ўқувчиларнинг яшаш учун кураш ва унинг хиллари, табиий танланиш ҳақидаги билимлари, табиатда ўзини тутиш ва кузатиш кўникмаларини

ривожлантириш, турларнинг хилма-хиллиги ва организмларнинг муҳитга мослашганлигига оид билимларини мустаҳкамлаш, табиатга нисбатан онгли муносабатни таркиб топтириш, экологик тарбия бериш.

Бу мавзу ўқувчилар томонидан қуйидаги топшириқларни бажариш асосида ташкил этилади.

Топшириқ. Ўсимликлар оламидаги яшаш учун курашни ўрганиш.

№	Ўқувчилар бажариши лозим бўлган топшириқлар	Топшириқларни бажариш бўйича кўрсатмалар
1.	Ўсимлик оламидаги турлараро курашни ўрганинг. Якка ва бошка ўсимликлар орасида Турли шароитда ўсган ўт ўсимликлар ўсган турларни кузатинг. Улар ўртасидаги ўхшашлик ва фарқни аниқланг.	Турли шароитда ўсган ўт ўсимликлар ва зарпечакдан гербарий тайёрланг. 1-жадвални тўлдирилинг.
2.	Ўсимликлар орасида тур ичидаги курашнинг боришини кузатинг. Бир турга мансуб зич ва сийрак ўсган ўсимликларни ўзаро таққосланг ва улар орасидаги фарқни аниқланг.	Кузатишларингиз натижаларига асосланиб, 2-жадвални тўлдирилинг.
3.	Ўсимликларнинг ноқулай шароитга қарши курашини ўрганинг. Қоки ёки баргизуб ўсимлигининг нам етарли ва нам кам бўлган жойда ўсган вакиллари топинг. Уларни ўзаро таққосланг.	Кузатишларингиз натижаларига асосланиб, 3-жадвални тўлдирилинг.

Хулоса, биология дарсларида экскурсия дарсларини ташкил этиш ўқувчиларнинг мўлжал олиш, объектларни таниш, ҳодисаларни кузатиш, уларни таққослаш, ўхшашлик ва фарқли томонларини аниқлаш, умумлаштириш ва хулоса чиқаришга

ўргатади. Қайд этилган ақлий операциялар уларда мантиқий фикр юритиш кўникмаларини таркиб топтириш билан бир қаторда табиатнинг илмий-тадқиқот методларини англаш, зарур ҳолларда улардан фойдаланишга имкон яратади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Гафуров А.Т., Толипова Ж. "Биологияни ўқитишнинг умумий методикаси". Тошкент. 1997 й.
2. Tolipova J.O. "Biologiyani o'qitishda pedagogik texnologiyalar" "Cho'lpon" nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent – 2011.
3. Толипова Ж. Биология ўқитувчисининг илмий-методик таёргарлиги даражасини орттириш назарияси ва амалиёти. –Тошкент, 2006.
4. Ўтанов Ў. "Педагогик технология" фанидан маърузалар матни. Самарқанд - 2016.